KUNTALIITTO | Kommunförbundet

Lausunto
4.2.2021
52/03.01.00/2021

Hallintovaliokunta

Viite: Lausuntopyyntö VNS 3/2020 vp

Lausunto Valtioneuvoston selonteosta kestävän kehityksen globaalista toimintaohjelmasta Agenda2030:sta Kohti hiili-neutraalia hyvinvointiyhteiskuntaa (VNS 3/2020 vp)

Kuntaliitto kiittää mahdollisuudesta kommentoida Valtioneuvoston selontekoa kuntien ja kaupunkien näkökulmasta. Lausunnossamme otamme kantaa yleisellä tasolla kuntien roolin ja merkityksen näkökulmasta sekä yksityiskohtaisemmin kuntien tehtävien ja toimintaedellytysten näkökulmasta SDG-tavoitteittain.

Yleiset kommentit

Kuntaliitto pitää tärkeänä, että selonteossa on kattavasti kuvailtu kansallisella tasolla Agenda2030 SDG-tavoitteiden nykytilaa, haasteita ja lakihankkeita. Kunnilla on merkittävä rooli kestävän kehityksen toteuttamisessa. Kunnat toteuttavat jo tällä hetkellä 2/3 Agenda2030 SDG-tavoitteiden toimeenpanosta. Kunnat toteuttavat SDG-tavoitteita lakisääteisin tehtävin, vapaaehtoisin tehtävin, kehittämistoimenpiteiden, innovaatioiden, hankintojen, kehittämisprojektien ja -ohjelmien kautta. Kuntien toiminta kytkeytyy lähes kaikkiin SDG-tavoitteisiin.

Kunnat toteuttavat tavoitteita esimerkiksi koulutuksen, hoivan, kestävän alueidenkäytön ja liikkumisen sekä yhdyskuntien rakentamisen ja palvelujen, kuten vesi- ja jätehuollon järjestämisessä. Kuntien toiminta kytkeytyy niin ruokaan ja ravitsemukseen, energiaan, luonnonjärjestelmiin, kaupunkeihin ja kaupungistumiseen kuin hyvinvointiin ja osallisuuteen. Yli puolet suomalaisista asuu kunnassa, joka on asettanut valtiotakin kunnianhimoisempia ilmastotavoitteita ja etenee näitä tavoitteita kohti suunnitelmallisesti.

Kunnilla on erityisen merkittävä rooli, kun edesautetaan työllisyyttä ja toimintakykyä kaikkein heikoimmassa asemassa olevien osalta. Tarvitaan yhteisiä paikallistasolle asti yltäviä panostuksia eriarvoisuuden kaventamiseen, syrjäytymisen ehkäisyyn, ylisukupolvisen huono-osaisuuden kierteen katkaisuun sekä ennaltaehkäiseviin toimenpiteisiin.

Kunnat ovat keskeisessä asemassa kestävän kehityksen tavoitteiden edistämisessä kuntalaisille. Kouluissa, kirjastoissa, nuorisotaloissa jne. voidaan opastaa jo lapsia ja nuoria. Kuntien tarjoamat laajat osallistumiskeinot tarjoavat kuntalaisille mahdollisuuksia osallistua kestävän kehityksen

Suomen Kuntaliitto
www.kuntaliitto.fi
etunimi.sukunimi@kuntaliitto.fi

Finlands Kommunförbund
www.kommunforbundet.fi
fornamn.efternamn@kommunforbundet.fi

tavoitteiden toimeenpanoon suunnitteluun ja päätöksentekoon. Esimerkkeinä mainittakoon kestävän kehityksen tavoitteisiin kohdistuvat kansalaisraadit, osallistuva budjetointi ja osallistavat hankintaprosessit.

Kuntien rooli kestävyysmurroksen toteuttamisessa on kiistatta keskeinen monilla eri osa-alueilla. Tarvitaan kuitenkin laaja-alaista yhteistä ponnistelua, jossa kunnilla on riittävästi resursseja ja mahdollisuuksia murroksen toteuttajana toimimiseksi. Kuntakenttä on myös erittäin moninainen: haluamme korostaa suurten kaupunkien tärkeää tienviitoittajaroolia ja kuntien erilaistuvia tarpeita ja mahdollisuuksia.

Kuntaliitto pitää tärkeänä, että jatkossa kuntien ja kaupunkien merkittävä rooli tunnistetaan Agenda2030 tavoitteiden toimenpanoon liittyvissä ministeriöiden asiakirjoissa, suunnitelmissa ja lakihankkeissa. On kiinnitettävä huomiota, miten turvataan toimintaedellytykset ja tuetaan kuntia tavoitteiden toteuttamisessa. Kuntavaalit 2021 ja seuraava valtuustokausi ovat kriittisiä Suomen Agenda 2030 -tavoitteiden saavuttamisen kannalta

Kuntaliitto katsoo, että kunnilla keskeinen rooli Agenda2030 SDG-tavoitteiden toteuttamisessa. Ilman kuntien panostusta tavoitteisiin ei päästä. SDG-tavoitteiden toteutumisen ratkaisee käytännön toteutus. Tästä syystä Kuntaliitto katsoo, että selonteossa ei ole riittävällä tavalla huomioitu kuntien roolia ja toimintaedellytyksiä SDG-tavoitteiden toteuttamisessa. Kuntaliitto pitää tärkeänä, että kuntien erityinen rooli ja toimintaedellytykset huomioidaan ja että kuntien tukemiseen SDG-tavoitteiden käytännön toteuttamisessa kiinnitetään huomiota ja kohdennetaan kehittämistoimenpiteitä ja resursseja.

Tavoitekohtaiset kommentit

Tavoite 1: Poistaa köyhyys sen kaikissa muodoissa kaikkialta

Kuntaliitto pitää sosiaalisesti kestävänä hallituksen pyrkimystä vähentää erityisesti eläkeläisten ja lapsiperheiden köyhyyttä ja köyhtymistä kehittämällä samanaikaisesti etuuksia ja palveluita. Erityisen tärkeää on lapsiperheiden toimeentulon turvaaminen.

Hallituksen tavoite ottaa huomioon entistä paremmin huono-osaisuuden riskitekijät ja huono-osaisuuden ylisukupolvisuus on myös Kuntaliiton näkökulmasta keskeinen. Kunnille on turvattava mahdollisuudet torjua huono-osaisuuden riskitekijöitä ja jakaa hyviä toimintamalleja siihen liittyen. Panostukset perheiden ennaltaehkäisevien palveluihin turvaavat myös tätä tavoitetta. On varmistettava, että kuntavaaleissa valittavilla luottamushenkilöillä on riittävä osaaminen myös tämän vaativan tavoitteen osalta.

Koronaviruspandemian johdosta pikaisia toimenpiteitä on kohdistettu toimeentulon turvaamiseen poikkeusoloissa. Poikkeusolojen jatkuessa on varmistettava toimien riittävyys. Lapsiperhe-köyhyyttä torjuviin toimenpiteisiin on suunnattava riittävästi resursseja ja varmistettava että kaikkein heikoimmassa asemassa olevien toimeentulo turvataan eivätkä he ajaudu yhteiskunnan ulkopuolelle.

Tavoite 2: Poistaa nälkä, saavuttaa ruokaturva, parantaa ravitsemusta ja edistää kestävää maataloutta

Vaikka tavoite periaatteessa toteutuu melko hyvin, on erityisesti koronakriisi nostanut pintaan keskustelut heikommassa asemassa olevien lasten osalta. Kunnan rooli turvallisen ja ravinteikkaan ruoan tarjoajana on keskeinen erityisesti niiden lasten ja nuorten kohdalla, jotka eivät saa kotona lämmintä ruokaa. Terveellistä, yhteisöllistä ja kestävää kouluruokailua on tärkeä kehittää ja varmistaa että kunnilla on riittävät resurssit sen toteuttamiseen.

Hyvinvoinnin edistämisen näkökulmasta on tärkeä suunnata ennaltaehkäiseviä toimenpiteitä ylipainon torjumiseen kaikissa ikäluokissa. Ylipainon sosiaaliset ja taloudelliset vaikutukset ovat kuntatasolla huomattavat ja ennaltaehkäisevä työ on keskeistä aloittaa riittävän ajoissa. Myös kuntatasolle ulottuvaa tutkimus- ja selvitystoimintaa tarvitaan lisää. Lisäksi on pohdittava, miten sosiaali- ja terveyspalveluja koskeva uudistus turvaa, että ylipainoisten osuus saadaan laskemaan eikä ylipainoisten osuus erityisesti pienituloisimman väestön osalta nouse.

Tavoite 3: Taata terveellinen elämä ja hyvinvointi

Hyvinvoinnin edistäminen ja eriarvoisuuden vähentäminen kaikissa ikäluokissa on tavoitteena tärkeä. Hyvinvoinnin edistäminen tulee nähdä laaja-alaisena mukaan lukien muun muassa virkistysympäristöt, koulutus, kulttuuri ja asuminen.

Kunnan rooli kuntalaisten hyvinvoinnin edistäjinä tulee tunnistaa ja mahdollistaa kunnille pitkäjänteinen työ. Päätösten vaikutusten ennakkoarvioinnin käyttöönottoa kunnissa tulee tukea. Hyvinvoinnin turvaaminen on jatkossakin kunnan keskeinen tehtävä ja hyvinvoinnin edistämisen johtaminen osa-alue, joka jatkossakin on kunnille strategisesti tärkeä.

Kuntaliitto pitää hyvänä hallituksen lupausta vahvistaa kulttuurihyvinvointia kunnan eri hallinnonalojen yhteistyönä sekä kunnan ja tulevan hyvinvointialueen välillä sekä turvata kulttuuripalvelujen toimintaedellytykset. Myös hyvinvoinnin turvaamiseksi tarvittava tieto on oltava avoimesti kuntien saatavilla, jotta tiedolla johtamisen edellytykset on turvattu ja laaja-alainen hyvinvointityö pystyy vastaamaan laajoihin hyvinvointihaasteisiin myös poikkeusoloissa.

Tavoite 4: Taata kaikille avoin, tasa-arvoinen ja laadukas koulutus sekä elinikäiset oppimismahdollisuudet

Tavoitetta ei voida saavuttaa ilman kuntia. Sivistyspalveluilla toteutetaan sivistyksellisiä perusoikeuksia sekä lisätään yhdenvertaisuutta ja hyvinvointia. Jotta koulutuspolitiikalla voidaan vastata toimintaympäristön haasteisiin kestävästi, Kuntaliitto haluaa painottaa erityisesti seuraavia asioita:

1. Koulutuksen jatkumo varhaiskasvatuksesta korkea-asteelle tulee varmistaa. Elinikäinen oppiminen vapaassa sivistystyössä tarjoaa osaamismahdollisuuksia iästä riippumatta. Se tarkoittaa panostamista nivelvaiheisiin, erityisesti siirryttäessä perusopetuksesta toiselle asteelle.

2. Kuntien väestöpohja ja taloudelliset lähtökohdat ovat erilaisia. Koulutusta koskevan lainsäädännön ja rahoituksen tulee mahdollistaa joustavia ja monimuotoisia järjestämisen tapoja.

3. Osaaminen tulee tunnistaa ja tunnustaa myös muilla tavoin kuin oppilaitoksessa perinteisesti suoritettuina opintoina.

4. Etätyöskentely on tullut osaksi työelämää ja opiskelua. Etäopetuksen mahdollisuudet tulee selvittää myös perusopetuksessa.

5. Yhteiskunnan koulutuksen järjestämiselle asettamat velvoitteet ja niiden rahoitus on palautettava vastaamaan toisiaan.

6. Toimivia yhteistyörakenteita ja palveluintegraatiota tulee kehittää palvelujen yhdyspinnoilla yhdessä sivistys-, sote-, työllisyys- ja kotoutumispalvelujen kesken.

- Koulutuksen yhdenvertaisuuden ja saavutettavuuden toteutumiseksi on edistettävä palvelujen järjestämisessä monimuotoisia ratkaisuja ja joustavuutta mahdollistavalla lainsäädännöllä.

- Digitaaliset taidot ovat osa yleissivistystä ja kaikilta vaadittavia taitoja. Digiosaamista on vahvistettava ja digisyrjäytymistä on ehkäistävä koko koulutuspolun aikana.

- Lainsäädännön ja rahoituksen tulee mahdollistaa eri koulutusmuotojen ja koulutusasteiden, kuntien ja koulutuksen järjestäjien ja muiden toimijoiden välinen yhteistyö.

Kuntaliitto pitää oppimistulosten laskun ja segregaation vahvistumisen lisäksi koulutuksen saavutettavuutta on keskeisenä haasteena ikäluokkien pienentyessä.

Työelämä ja vapaa-aika tarjoavat mahdollisuuksia oppimiseen, taitojen ja osaamisen ylläpitämiseen ja lisäämiseen. Koulutusjärjestelmän tulee pystyä vastaamaan yksilön ja työelämän tarpeisiin tarjoamalla mahdollisuuksia kouluttautua joustavasti elämän eri vaiheissa. Jatkuvan oppimisen mahdollistamiseen liittyy koulutuksen osaamisperusteisuus ja osaamisen tunnistaminen eri

tavoin. Työllisyys ja osaaminen ovat vahvasti toisiinsa kytköksissä. Joustavien oppimispolkujen rakentamiseksi kuntien, ammatillisen koulutuksen järjestäjien ja muiden koulutuksen järjestäjien yhteistyötä varmistamaan oppilaan ja opiskelijan eheä opintopolku läpi koulutusjärjestelmän on edistettävä.

- Tavoite toisen asteen koulutuksen suunnasta ottaen huomioon oppivelvollisuuden laajentamisen ja jatkuvan oppimisen kehittämisen vaikutukset ja vaatimukset on määriteltävä.

- Kansallisesti määrättyjen suunnitelma-asiakirjojen laadinnassa lähtökohdaksi on otettava kokonaisvaltainen tarkastelu ja koulutusjatkumo

- Kotoutumissuunnitelmaa edellyttävää koulutusta on kehitettävä ja vastattava kotoutumisajan ylittäneiden osaamistarpeisiin.

Väestön ja alueiden erilaistuessa tarvitaan lisääntyvää kuntien ja koulutusmuotojen välistä yhteistyötä koulutuksen järjestämisessä. Toisaalta tarvitaan myös kokeiluja ja raja-aidat ylittävää yhteistyötä esimerkiksi digitaalisten palvelujen kehittämiseksi ja etäopetuksen hyödyntämiseksi. Etäopetuksen kehittämisen rinnalla tulee kehittää koulun työmuotoja ja opettajien osaamista, jotta kukaan ei syrjäydy.

Esimerkki sosiaalista kestävyyttä turvaavasta palvelusta: varhaiskasvatus

Varhaiskasvatuksen rooli eriarvoisuuden kaventajana on merkittävä. On tärkeä turvata laadukkaat, saavutettavat ja yhdenvertaiset varhaiskasvatus ja koulutuspalvelut koko maassa. Varhaiskasvatuksessa on jo maksuton ruokailu aina tulevan varhaiskasvatukseen tulevan oppivelvollisuuden loppuun saakka näissä palveluissa. Varhaiskasvatukseen pääsevät kaikki alle kouluikäiset lapset, jos huoltaja niin haluaa. Kun pystytään pitämään ja turvaamaan nämä palvelut vähintään tällä tasolla myös tulevaisuudessa, on moni SDG-tavoitteista saavutettavissa lasten ja nuorten osalta. Erityishuomiota tulee kiinnittää niihin palveluihin, joilla tavoitamme kaikkein heikoimmassa asemassa olevat kuntalaiset. Avoimet varhaiskasvatuspalvelut ovat myös keskeinen kokonaisuus. Avoimen toiminnan vahvuus on joustavuus: huoltaja ei menetä kotihoidontukea, vaikka lapsi osallistuu ohjattuun toimintaan joko yksin tai vanhemman kanssa.

Tavoite 5: Saavuttaa sukupuolten välinen tasa-arvo sekä vahvistaa naisten ja tyttöjen oikeuksia ja mahdollisuuksia

On tärkeä tunnistaa kuntien rooli naisiin kohdistuvan väkivallan torjumisessa ja turvata resurssit tämän työn vaikuttavaan tekemiseen. Kuntaliitto pitää tärkeänä, että kuntien jo monin paikoin käyttöön ottama sukupuolivaikutusten arviointi sisältyisi jatkossa myös kaikkien ministeriöiden ja niiden alaisen hallinnon toimintoihin.

Tasa-arvo ei vielä täysin toteudu kuntien toimielimissä: Naisten osuus toimielinten puheenjohtajista on edelleen määrältään miehiä pienempi. Käynnissä olevalla valtuustokaudella kunnanvaltuuston puheenjohtajista 39 prosenttia ja kunnan hallitusten puheenjohtajista 31 prosenttia on naisia. Tältäkin osin on kuitenkin huomioitava kuntien väliset erot. On myös huomattava, että kunnissa on lautakuntien lisäksi runsaasti erilaisia työryhmiä, joiden kokoonpanossa on hyvä huomioida tasa-arvonäkökulma. Olisi tärkeää, että molempien sukupuolten edustus riittävässä määrin huomioitaisiin näissä työryhmissä. On hyvä kiinnittää huomiota myös naisten ja miesten kiintiösäännöksen toteutumiseen käynnissä olevien uudistusten yhteydessä ja jatkossa sosiaali- ja terveyspalveluista vastaavan toimijan toimielimissä.

Tärkeä työväline tasa-arvon edistämiseksi paikallistasolla on *Eurooppalainen tasa-arvon peruskirja*, jonka levittämiseen Kuntaliitto on sitoutunut. Kuntia tulee kannustaa tasa-arvon peruskirjaan sitoutumiseen ja mahdollistaa peruskirjan sisällön toteutuminen kuntatasolla turvaamalla riittävät resurssit tasa-arvotyöhön.

Tavoite 6: Varmistaa veden saanti ja kestävä käyttö sekä sanitaatio kaikille

Suomen vesihuollossa kunnilla on keskeinen rooli niin vesihuollon järjestäjänä kuin vesihuoltolaitosten omistajana ja operoijana. Palvelujen laatu on kansainvälisesti vertailtuna erinomainen ja hintataso hyvin kohtuullinen. Kuntien ja vesihuoltolaitosten toimintaedellytykset vesihuoltopalvelujen järjestäjinä ja tuottajina on turvattava kansallisen vesihuoltouudistuksen toimeenpanossa. Ehdotettu vesihuoltouudistuksen toimenpideohjelma sisältääkin kuntien kannalta pääosin kannatettavia tavoitteita, kuten vesihuollon kehittämissuunnittelun vahvistaminen, vastuullisen omistajaohjauksen edistäminen ja vesihuoltolaitosrakenteen kehittäminen. Vesihuollon valvonnan osalta on tarpeen harkita tarkkaan, tarvitaanko uusia toimijoita vai voidaanko sinänsä perustellut valvonnan tavoitteet saavuttaa terävöittämällä nykyisten toimijoiden rooleja ja vastuita.

Uudistuksen yhteydessä on tarkoitus velvoittaa vesihuoltolaitokset ottamaan käyttöön äskettäin valmistuneet *Kestävän vesihuollon kriteerit*. Tällä tavoitellaan vesihuoltopalvelujen tuottamista kestävällä tavalla sen kaikissa ulottuvuuksissa. On syytä huomata, että kriteerien sisältö tulee vielä täsmentymään eivätkä ne muodosta lainsäädäntöön verrattavia vaatimuksia vesihuoltolaitoksille, vaan toimivat kannustimena toiminnan jatkuvaan parantamiseen laitoskohtaisesti. Osana uudistusta toteutetaan myös vesihuoltolain tarkistaminen, jonka valmistelu tulee tehdä laajapohjaisessa asiantuntijaryhmässä. Lisäksi EU:n muuttunut juomavesidirektiivi on toimeenpantava seuraavan kahden vuoden kuluessa. Sen tavoitteena on mm. varmistaa talousvetenä toimivan veden laatu ja ehkäistä häiriöitä riskiperusteisesti, lisätä kansalaisten vesitietoutta sekä edistää kaikkein heikoimmassa asemassa olevien ihmisten veden saatavuutta.

Vesihuollon ravinnekierrätyksen tehostaminen edellyttää markkinoiden synnyttämistä kierrätyslannoitteille. Lainsäädännön kehittämisessä tulee varmistaa, ettei tälle muodostu tarpeettomia

esteitä. Myös ravinteiden talteenoton tutkimusta olisi lisättävä sekä eri toimien kustannustehokkuutta vertailtava. Tärkeää olisi, että paikallistasolla olisi mahdollista valita tehokkaimmat toimintatavat edistää ravinnekierrätystä.

Vesilaitosyhdistys, Kuntaliitto ja ympäristöministeriö ovat valmistelemassa parhaillaan yhdyskuntajäteveden puhdistamisen Green deal -sopimusta, jonka tavoitteena on vapaaehtoisesti vähentää jätevesistä aiheutuvaa pintavesien kuormitusta ja siten joustavasti edistää vesiensuojelua sekä kehittää viemärilaitostoimintaa Suomessa. Green deal -sopimukseen sisältyisi myös muita yhteisesti sovittuja vesiensuojelua edistäviä toimia.

Tavoite 7: Varmistaa edullinen, luotettava, kestävä ja uudenaikainen energia kaikille

Pääosin ehdotetut energiatehokkuuden ja uusiutuvan energian edistämistoimet ovat kannatettavia. Kunta-alan näkökulmasta erityisesti energiatehokkuussopimustoiminnan jatkaminen yhdessä investointitukien kanssa on myönteinen asia.

Toimitusvarmuuden turvaamisen keinoiksi mainitaan jakeluverkkojen (sähkö, lämpö) kehittäminen, siirtoyhteyksien parantaminen ja energian varastointi, mutta missään ei mainita riittävän energiantuotannon omavaraisuuden varmistamista. Nykyään sähköstä tuodaan pahimmillaan noin 30 % ja vuositasolla keskimäärin neljäsosa, mutta tuonti on täysin markkinaehtoista: mikään ei velvoita naapurimaita toimittamaan Suomen tarvitsemaa sähköä, jos maa itse tarvitsee sitä. Jos vähähiilisten tiekarttojen avulla edetään, sähkön tarve noin puolitoistakertaistuu lähivuosikymmeninä. Sähkön riittävyyden varmistamiseksi nyt ja tulevaisuudessa ei ole Suomessa oikein selvää vastuutahoa, vaikka periaatteessa kantaverkkoyhtiö Fingrid Oyj:n lakisääteinen tehtävä onkin joka hetki huolehtia sähkön tuotannon ja kulutuksen tasapainosta. Fingrid on varoitellut sähköpulan mahdollisuudesta huippukulutuksen aikaan, koska sillä itsellään on vain vähän varavoimakapasiteettia lähinnä häiriötilanteita varten. Jossain määrin ongelma koskee myös lämpöä, jos halutaan siirtyä kotimaisesta, polttamalla tuotetusta energiasta sähköön (turve, biomassa).

JTF:n käyttö energiaturpeesta luopumisen tukemiseen ei ilmeisesti auta toimialan suurimpiin talousongelmiin (lisäinvestoinnit, omaisuuden alaskirjaukset, ansionmenetykset), kun taas taloudellisen tuen saaminen henkilöstön uudelleenkoulutuksiin, uusiin teknologioihin ym. on ilmeisesti melko hyödytöntä. (Lähde: TEM-turvetyöryhmän kokoukset).

Ilmaisuna ”uudenaikainen energia” on vähän outo, mutta sillä kaiketi tarkoitetaan ei-fossiilista (ml. ydinvoima) ja/tai uusiutuvaa energiaa, jossa on myös hyödynnetty sektori-integraatiota (sähköstä lämpöä, lämmöstä sähköä; hajautettu energiantuotanto, kysynnänjousto, hukkalämmön hyödyntäminen, sähkön ja lämmön varastointi jne.). Ilmaisua ei kuitenkaan selvennetä itse tekstissä.

Tavoite 8: Edistää kaikkia koskevaa kestävää talouskasvua, täyttä ja tuottavaa työllisyyttä sekä säällisiä työpaikkoja

Kuntien näkökulmasta on tärkeää viedä eteenpäin investointeja, jotka tukevat energiamurrosta, ilmastotoimia ja saavutettavuutta, edistävät innovaatioita ja digitalisaation hyödyntämistä sekä tukevat työllisyyttä ja osaamisen kehittämistä.

Kestävän elpymisen ja uuden kasvun osalta tulee erityisesti edistää vihreää siirtymää tukevia toimia ja investointeja ja digitalisaation mahdollisuuksien laajaa hyödyntämistä. Lisäksi on tarve rakentaa kattavat ja toimintavarmat tietoliikenneyhteydet koko maahan, sillä selonteko nojaa vahvasti digitalisaation hyödyntämiseen perustuvien ratkaisujen edistämiseen. Vihreän siirtymän edistäminen on isossa roolissa Suomen elpymis- ja palautumissuunnitelmaa valmisteltaessa. Selonteossa esitetyt periaatteet ja sisällöt ovat pääsääntöisesti kannatettavia, mutta keskeistä on, miten vaikuttavia hankekokonaisuuksia saadaan elvytysrahoituksella käynnistettyä. Sama pätee myös uuteen käynnistyvään EU:n alue- ja rakennepolitiikan kansalliseen ohjelmatyöhön, onnistuminen riippuu siitä, miten vaikuttavia hankkeita saadaan käynnistettyä ja keskeiset toimijat sitoutettua hanketoimintaan ja tavoitteiden toteuttamiseen.

Elpymisvälineellä toteutettavien investointien, oikeudenmukaisen siirtymän rahaston alueellisten toimien sekä muiden EU- ja kansallisten toimien kokonaisuus tukee alueiden ja kuntien uutta nousua. Ratkaisujen tulee perustua kuntien ja alueiden erilaisiin tarpeisiin ja mahdollisuuksiin. Kunnat ja kaupungit ovat keskeisiä uudistusten eteenpäin viejiä ja toteuttajia. Kunnat ja alueelliset toimijat on tärkeä ottaa mukaan uudistuskokonaisuuksia tukevia hankkeita koskevaan päätöksentekoon.

Tavoite 9: Rakentaa kestävää infrastruktuuria sekä edistää kestävää teollisuutta ja innovaatioita

Kestävän infrastruktuurin merkitys jää selonteossa kokonaisuutena vähäiseksi. Erityisesti kuntien keskeistä roolia kestävän infran tuottamisessa maapolitiikan, kaavoituksen ja kaavojen toteuttamisen (rakennuttamisen) kautta ei ole toimintaohjelmassa riittävästi tunnistettu. Perusväylänpidon rahoituksen lisääminen on myönteistä, mikäli se jatkuu ennustettavasti, mutta myös liikenneverkon kehittämishankkeisiin tarvitaan valtiolta lisärahoitusta. Kaupunkiseutujen välisten sujuvien liikenneyhteyksien ohella on huolehdittava tarpeenmukaisesta valtion väyläverkosta myös maamme muissa osissa. Valtakunnallisen liikennejärjestelmäsuunnitelman toimeenpanoon ei pidä muodostaa valmistelussa esitetyn kaltaista kategorista hyötyjä maksaa -käytännettä, jossa käytännössä aina valtion väylähankkeita kaupunkiseuduilla ja muissa kuntakeskuksissa toteutettaessa edellytettäisiin kunnan rahoitusta. Kunnan osallistuminen valtion väylähankkeisiin tulee jatkossakin perustua vapaaehtoiseen sopimiseen.

Kestävä infra ja siihen liittyvät palvelut (kadut ja yleiset alueet, jätehuolto, vesihuolto) edellyttävät, että kunnalla on lailla säädetyt riittävät edellytykset näiden tehtävien kokonaisvaltaiseen hoitamiseen eikä esimerkiksi palvelutuotannon organisaatiomuodon valintaa, kuntakonsernin sisäistä tai kuntien välistä yhteistyötä rajoiteta tarpeettomasti.

Huomioitavaa on, että yhteiskunnan palvelujen kehittäminen ja osin automatisoidut uudenmuotoiset palvelut perustuvat yhä enenevissä määrin tietoon, joita voidaan hallinnoida internetpohjaisin ratkaisuin yli organisaatiorajojen. Toimivat tietoliikenneyhteydet, laadukkaat ja yhteentoimivat yhteiskunnan ydintiedot sekä sähköiset tietopalvelut ovat toimivan ja nykyaikaisen yhteiskunnan perusta - ja edistävät palvelujen saatavuutta myös harvaan asutuilla alueilla. Digitaaliset palvelut vähentävät turhaa liikkumista, kun asiointi voidaan hoitaa etäpalveluna mistä ja milloin vain. Toimivat tietoliikenneverkot mahdollistavat etätyöskentelyn ja -opiskelun sekä yhteiskunnan peruspalvelujen saavutettavuuden kaikille tasavertaisesti.

Kuntien ympäristötoimialan palveluprosesseissa syntyy valtava määrä yhteiskunnan kannalta tärkeää tietoa - asema- ja yleiskaavat, rakennusrekisterin tiedot, kiinteistötiedot, osoitetiedot, katutiedot kunto- ja hoitotietoineen, vesijohtoverkostot, taajama-alueiden liikenteenohjaustiedot, katuvalaistustiedot, suuri määrä energian kulutukseen ja ympäristön tilaan liittyviä tietoja jne. Ajantasaiset ja laadukkaat tiedot ovat tulevaisuuden SmartCity-palvelujen kivijalka ja luovat pohjan uusien digitaalisten palvelujen jatkuvalle kehittämiselle.

Tavoite 10: Vähentää eriarvoisuutta maiden sisällä ja niiden välillä

Kuntaliitto pitää tärkeänä, että Suomen hyvinvointimalli turvaa jatkossakin sosiaalisesti kestävän yhteiskunnan kehittämisen. Kuntien rooli hyvinvointivaltion keskeisinä toimijoina on jatkossakin merkittävä.

Lainsäädännön lisäksi on turvattava kuntien mahdollisuudet toteuttaa yhdenvertaisuutta muun muassa yhdenvertaisuussuunnittelun avulla. Keskeistä on, että kunnilla on jatkossa avoimesti käytettävissä tietoa yhdenvertaisuussuunnittelun pohjaksi. Kuntien osaamisen vahvistumista syrjintää liittyvissä kysymyksissä on tuettava.

Kuntaliitto pitää tärkeänä hallituksen strategista tavoitetta edistää hyvinvointia ja vähentää eriarvoisuutta. Ennaltaehkäisevien palveluiden rooli on yhä tärkeämmässä asemassa ja niiden toteuttamiseen tarvitaan kansallista yhteistyötä sosiaali- ja terveyspalveluiden muutostilanteessa. Kaikkien mukaan ottaminen osaksi yhteiskuntaa on välttämätöntä niin sosiaalisesti kuin taloudellisestikin.

Tavoite 11: Taata turvalliset ja kestävän kaupungit sekä yhdyskunnat

Kaupunkikehityksessä kasvavat kaupungit ovat politiikkatoimien kohteena ja niiden haasteet on tunnistettu hyvin. Kokonaisuutena Suomen ongelma ei ole väestön kasvu, vaan sen stagnaatio; alhainen syntyvyys ja vähäinen maahanmuutto; väestön ikääntyminen.

Asumisen kannalta keskeinen rakennemuutos on tapahtunut pienten ruokakuntien osuuden voimakkaana lisääntymisenä. Kotitalouksina yhden hengen ruokakunnat sopeutuvat huonosti asuntomarkkinoille, jonka logiikka (modernisoituvassa) Suomessa on perustunut kahden tulonsaajan talouksiin (dual breadwinner society). Nyt ongelmana on kasvava julkinen tuki yksittäisruokakunnille.

Kaupungeilla on työkaluja vastata tähän haasteeseen erityisesti siksi, että niillä on pitkä perinne operoida vuokra-asuntomarkkinoilla omistamiensa yleishyödyllisten vuokrataloyhteisöjen avulla. Haasteena on, että hallituksen politiikkatoimet tukevat tämän social housing -toiminnan osalta vain suurimpia kaupunkeja. Maakuntien keskukset, jotka ovat ja paikallisempia ja paikalliselle väestölle tärkeitä, ovat riskissä erkaantua tästä kehityksestä. Asumisen kehitystä ei saisi päästää erkaantumaan kaupungistumisen oloissa tavalla, joka luo epäterveitä jakolinjoja kaupunkien välille.

Kunnilla on vahva rooli maankäyttö- ja rakennuslain mukaisessa maankäytön suunnittelussa ja sen myötä kestävien kaupunkien ja yhdyskuntien rakentamisessa. Kuntien kaavoituksen kautta turvataan myös kaikkien mahdollisuudet osallistua maankäytön suunnitteluun ja vaikutetaan kaikkien käytettävissä olevien julkisten ulkotilojen määrään.

Ohjelmassa esitetyt tavoitteet ja toimenpiteet kaupunkiympäristön turvallisuuden parantamiseksi ovat oikeansuuntaisia, mutta turvallisuusnäkökulma tulisi ottaa kokonaisvaltaisemmin ja selkeämmin esiin. Turvallisuutta voidaan parantaa kaupunkisuunnittelulla, liikenneratkaisuilla, asuntopolitiikalla, palveluita kehittämällä, integraatiolla, osallisuutta lisäämällä, asukkaiden ja viranomaisten yhteistoiminnalla ja muilla hyväksi koetuilla paikallistoimilla. Turvallisuus ja turvallisuuden tunne syntyy usean osatekijän vaikutuksesta. Turvallisuuden parantaminen edellyttää toimia kaikilla osa-alueilla.

Segregaatio sekä syrjäytymisen ja huono-osaisuuden kasautuminen ovat kaupunkien turvallisuuden näkökulmasta riskitekijä. Lähiöohjelmalla voidaan edistää turvallisuutta tukevien toimien ja kehityskulkujen käynnistämistä. Lähiöohjelmassa kannattaa huomioida kokonaisvaltaisesti eri osa-alueiden kehittämistoimet. Segregaatio edellyttää suurempaa alueille kohdentuvaa palveluresurssia. Palveluiden suunnittelussa on huomioitava kieli- ja kulttuurikysymykset. Myös päihdeongelmien ehkäisyyn ja nuorten jengiytymisen estämiseen tulisi sijoittaa resursseja. Myös lähiympäristön viihtyvyyden parantamisella ja kaavoituksen keinoin on mahdollista ennaltaehkäistä syntyvää segregaatiota. Hyvin valaistu ja viihtyisä, avoin lähiympäristö vähentää rikollisuutta. Myös yhteisöllisyyttä voidaan lisätä kohentamalla lähiympäristöä yhdessä alueen asukkaiden

kanssa. Lähiöohjelma tulee myös kytkeä sisäisen turvallisuuden kansalliseen kehittämistyöhön, jossa paikallisturvallisuuteen kehitetään vaikuttamisen ja tiedonkeräämisen uusia tapoja.

Asuntopolitiikassa yhdeksi keskeiseksi turvallisuuden osatekijäksi muodostuu esteettömyys kaupunkirakenteessa ja lähiympäristössä. Tämä näkökulma tulee huomioida erityisesti mahdollisissa ikääntyvien asumisen toimenpideohjelmassa.

Päästöjen ja saasteiden vähentämiseen liittyvien toimien rinnalla olisi tarkoituksenmukaista myös arvioida erilaisia ilmastoriskejä ja kehittää niihin varautumista paikallistasolla.

Tavoite 12: Varmistaa kulutus- ja tuotantotapojen kestävyys

Yhdyskuntajätehuollossa kunnat ovat merkittäviä toimijoita ja ovat sitoutuneet kierrätyksen lisäämiseen. Kunnat valmistautuvat jo EU:n jätedirektiiveistä johtuviin kiristyviin vaatimuksiin, joita jätelain muutoksella on tarkoitus toimeenpanna. Kuntien jätehuoltomääräyksiä muun muassa kiristetään ennakoivasti, ja kunnat ja pakkausten tuottajayhteisöt suunnittelevat tulevaa yhteistoimintaa pakkausjätteiden tehostetuksi keräämiseksi kiinteistöiltä. Kunnat vastaavat muun muassa asumisen biojätteiden keräämisestä ja käsittelystä. Hiljattain julkistetun vuoden 2019 jätetilaston mukaan biojätteen erilliskeräys oli lisääntynyt merkittävästi. Erilliskerätty biojäte ohitti paperin ja kartongin keräysmäärät ja nousi suurimmaksi erilliskerätyksi ja kierrätetyksi jätelajiksi. Biojätteen määrä kasvoi 9 prosenttia vuodesta 2018 ja kierrätys puolestaan 15 prosenttia. Kasvua vuodesta 2017 oli jo lähes 20 prosenttia. Lainsäädännöllä on varmistettava kuntien jätelaitosten mahdollisuudet toimia tehokkaasti ja kokonaisvaltaisesti vastuullensa kuuluvan jätehuollon osalta.

Tavoite 13: Toimia kiireellisesti ilmastonmuutosta ja sen vaikutuksia vastaan

Hallitusohjelman hiilineutraaliustavoite 2035 tuo valtion ilmastopolitiikan samaan junaan kuntien ilmastotavoitteiden kanssa, sillä jo 50 % suomalaisista asuu kunnassa, joka tavoittelee hiilineutraaliutta vuoteen 2030 mennessä.

Kansallisessa ilmastosuunnitelmajärjestelmässä kuntia ja niiden omia ilmastotiekarttoja ja -ohjelmia ei ole toistaiseksi huomioitu. Toivottavasti valtion, alueiden ja kuntien välistä vuorovaikutusta uusissa suunnitelmissa lisätään, jotta erillään kulkeneet suunnittelujärjestelmät voivat huomioida toisensa. Tämänkään tavoitteen kohdalla kuntia ei ole mainittu, vaikka puhutaan mm. asumisen ja rakentamisen hiilijalanjäljestä, alueellisesta oikeudenmukaisuudesta sekä ilmastonmuutokseen sopeutumisesta, joissa kaikissa kunnan rooli on merkittävä.

Positiivista on sosiaalisen ja alueellisen oikeudenmukaisuuden esiin nostaminen osana ilmastopolitiikkaa. Asumisen ja rakentamisen hiilijalanjälkeä koskevat toimenpiteet ovat myös kannatettavia, sillä erityisesti kaupunkien hiilijalanjäljestä lämmityksen osuus on merkittävä ja muiden kuin kuntien itsensä omistamien kiinteistöjen osalta mahdollisuudet vaikuttaa ovat vähäiset.

Painopisteen on oltava erityisesti olemassa olevassa rakennuskannassa, sillä rakennuskanta uusiutuu hitaasti ja aiheuttaa aina hiilipiikin rakennuttamisvaiheessa.

Vaikka Suomi on ollut edelläkävijänä ilmastonmuutokseen sopeutumisen kansallisen suunnitelman kanssa, niin sopeutumisen vastuujaot ovat edelleen epäselvät ja resurssointi on vähäistä. Sopeutumisen toimenpiteille on järjestettävä nykyistä vahvempi kansallinen koordinaatio ja rahoitus. Kansallisesta ja alueellisista riskinarvioinneista on siirryttävä paikallisen riskinarvioinnin tukemiseen.

Kuntaliiton mukaan kuntien toimintaedellytyksiä ilmastonmuutoksen hillinnässä ja kiertotalouden edistämisessä on vahvistettava. Kunnilla täytyy olla mahdollisuuksia osallistua tavoitteita koskevaan päätöksentekoon ja resursseja on kohdistettava kuntien ilmasto- ja kiertotaloustyön tukemiseen. Kuntien ilmastotyöhön liittyviin investointi- ja rahoitustarpeisiin on kehitettävä kansallisia ratkaisuja ja pysyviä tukijärjestelmiä. Hankepainotteisesta kehittämistyöstä tulee siirtyä jatkuvampaan työhön.

Tuloksellinen ilmastotyö ja tiukentuvat tavoitteet edellyttävät yhteistyötä kuntien ja valtion kesken. Maakäytön, asumisen ja liikenteen yhteensovittamiseksi valtion ja kaupunkiseutujen MAL-sopimuksia on kehitettävä vahvemmaksi ilmastonäkökulmat yhdistäväksi yhteistyön välineeksi. Valtion on oltava valmis laajentamaan sopimuksellista yhteistyötä myös uusille kaupunkiseuduille. Myös uudet avaukset kuntien ja valtion sopimukselliseen ilmastoyhteistyöhön ovat tervetulleita.

Maankäyttö ja rakentaminen vaikuttavat kykyymme hillitä ilmastonmuutosta ja sopeutua siihen. On tärkeää, että kunnilla säilytetään toimivalta, tarvittavat työkalut ja resurssit maankäytön suunnittelusta rakentamiseen ja ylläpitoon. Kuntien kaavamonopoli on ehdoton edellytys globaaleihin haasteisiin sekä ilmasto- ja ympäristötavoitteisiin vastaamiseen. Kestävä liikkuminen kaupunkiseuduilla edellyttää valtion panostusta joukko-, raide- ja kevyeeseen liikenteeseen ja harvaan asutuissa kunnissa erilaisten liikkumistarpeiden yhdistämistä.

Tavoite 15: Suojella maaekosysteemejä, palauttaa niitä ennalleen ja edistää niiden kestävää käyttöä; edistää metsien kestävää käyttöä; taistella aavikoitumista vastaa; pysäyttää maaperän köyhtyminen ja luonnon monimuotoisuuden häviäminen

Kunnilla on monipuoliset mahdollisuudet edistää luonnon monimuotoisuutta yhteistyössä muiden kanssa, sillä ratkaisut luonnon monimuotoisuuden turvaamiseksi tehdään usein paikallisesti. Kunnat ohjaavat maankäyttöä, kartuttavat luototietoja ja ovat aktiivisia luonnonsuojelu ja -hoitotyössä. Kunnilla on myös tärkeä rooli kuntalaisten luontotietoisuuden lisääjänä.

Toistaiseksi kunnille on ollut heikosti tarjolla informaatio- ja resurssitukea ja kokemusten vaihdon foorumeja luonnonsuojelutoimiin. Ylipäätään tietoisuus kuntien monipuolisesta ja vaikuttavasta luontotyöstä on ollut vähäistä. Kunnat ovat ilmaisseet halunsa ja kykynsä edistää luonnon monimuotoisuutta, mutta riittävästi kannustimia luontotyön tueksi ei ole ollut tarjolla.

Sanna Marinin hallitus on panostanut poikkeuksellisen vahvasti luonnon monimuotoisuuden edistämiseen ja Kuntaliiton tavoitteena on ollut huolehtia, että nyt myös kuntien monipuolista ja vaikuttavaa luontotyötä tuetaan. Merkkejä on siitä, että kuntien merkitys luonnon monimuotoisuuden edistäjinä on tunnustettu ja kuntien toimia halutaan tukea. Historiallinen päänavaus työn tueksi on ympäristöministeriön avaama erityishaku (KuntaHelmi) kuntien luonnonhoitotöihin. Jo ensimmäinen hakukierros osoitti, että erilaisilla kunnilla ympäri Suomen on halukkuutta toteuttaa monipuolisia luonnonhoitohankkeita. Vastaavasti Kuntaliitto on esittänyt, että EU-elpymispaketin varoja ohjattaisiin mm. kuntien luontopohjaisiin ratkaisuihin. Myös kauan kaivattu kuntien luontotyötä tukeva verkosto (luontokunnat) on saatu alulle ympäristöministeriön rahoituksella Kuntaliiton ja SYKE:n koordinoimana. Kunnat ovat myös tarjonneet vuosien mittaan aktiivisesti arvokkaita metsäluontokohteitaan METSO-ohjelmalla suojeltavaksi, vaikka ko.ohjelman korvauskäytännöt eivät ole erityisen kannustavia kunnille suhteessa muihin maanomistajiin.

Kuntaliitto pitää tärkeänä, että nyt aluille pannuille kuntien luontotyötä tukeville rahoitusohjelmille ja muille kannustimille turvataan jatkuvuus, sillä vain kuntien luontotyötä tukemalla Suomella on mahdollisuuksia saavuttaa tavoittelemansa luontokadon pysäyttäminen. Ajankohtaisissa luonnon monimuotisuuteen liittyvissä lakiuudistuksissa (maankäyttö- ja rakennuslaki ja luonnonsuojelulaki) tulee kunnilla säilyttää mahdollisuus valita parhaiten paikallisiin olosuhteisiin sopivat, paikallisesti hyväksyttävät ratkaisut luonnon monimuotoisuuden edistämisessä ja huolehtia luonnon monimuotoisuustavoitteiden yhteen sovittamisesta muiden maankäytön tavoitteiden ja kunnan palveluvelvoitteiden kanssa.

Tavoite 16: Edistää rauhanomaisia yhteiskuntia ja taata kaikille pääsy oikeuspalveluluiden pariin; rakentaa tehokkaita ja vastuullisia instituutioita kaikilla tasoilla

Kunnilla on erityisen merkittävä rooli, kun edesautetaan asukkaiden luottamusta julkiseen hallintoon, yhteiskuntarauhaa ja demokraattista yhteiskuntaa. Kunnat käytännössä edistävät kaikkien asukasryhmien ja heikompiosaisten osallisuutta yhteisten asioiden hoitamiseen. Kestävyysmurros toteutetaan kunnissa yhdessä asukkaiden kanssa. Kunta aktivoi ja kannustaa kuntalaisia osallistumaan ilmaston muutoksen hillintään. Onnistuakseen muutos vaatii sitoutumista ja mahdollisuutta olla itse määrittelemässä sen suuntaa. Kyse on siis siitä, että ihmiset pääsevät suunnittelemaan ja päättämään itseään lähellä olevista asioista, joilla muutos tehdään.

Tulevaisuuden kestävä kunta ottaa kaikessa toiminnassaan sekä suunnittelussa, budjetoinnissa, päätöksenteossa ja toimeenpanossa samanaikaisesti huomioon ihmisen, ympäristön ja talouden.

Agenda2030 haastaa uudella tavalla kuntien toimintatapoja ja päätöksentekoa. Kestävä kehitys edellyttää pitkäjänteistä päätöksentekoa, sillä päätösten vaikutukset saattavat todentua vasta seuraavalla valtuustokaudella tai sitä seuraavalla tai seuraavan sukupolven aikana. Kestävä kehitys edellyttää myös entistä tarkempaa politiikkayhdenmukaisuutta. Olennaista ei ole enää vain yhden päätöksen vaikutukset, vaan useiden eri päätösten yhteisvaikutukset samanaikaisesti ihmisille, ympäristölle ja taloudelle. Myös kuntien toimialojen poikkihallinnollisuutta on edistettävä, sillä Agenda2030 tavoitteita edistetään useilla kunnan eri toiminnoilla. Yhteisille kehittämistoimenpiteille on tarvetta sekä kuntademokratian että -johtamisen osalta.

Tavoite 17: Tukea vahvemmin kestävän kehityksen toimeenpanoa ja globaalia kumppanuutta

Kunnat ovat tehneet vaikuttavaa kehitysyhteistyötä paikallishallinnon tasolla mm. ulkoministeriön rahoittamassa Pohjoinen-etelä-yhteistyöohjelmassa. Lisäksi moni kunta toteuttaa UNICEFin lapsiystävällinen kunta-mallia. Kuntaliitto haluaa huomioitavan, että nykyinen kehitysyhteistyön rahoitusmalli on kuntien näkökulmasta haastava, sillä kunnat ovat samassa kategoriassa kansalaisjärjestöjen kanssa ja kategoria on rakennettu ennen kaikkea järjestöjen lähtökohdista käsin. 1/5 Kuntaliiton kansainvälistätoimintaa kartoittavaan kyselyyn vastanneista kunnista on halukkaita tekemään kehitysyhteistyötä. Suomalainen kuntajärjestelmä osaltaan vahvistaa vahvan paikallisdemokratian roolia ja tuo esiin desentralisaation hyötyjä.

SUOMEN KUNTALIITTO

Markus Pauni
strategia- ja kehitysjohtaja

Sini Sallinen
kehityspäällikkö